

אוי, רייזעלע, מיר פֿאַר דיין פנים! Hågkomster från en barndom på jiddisch (2)

Hon föddes som Roza Izaakovna i Moskva, fem år innan hon tillsammans med mamma Luba evakuerades till Tasjkent under det första året av Det Stora Fosterländska Kriget, som man kallade tiden 1941-1945.

När mor och dotter kommit tillbaka till Moskva från Uzbekistan i september 1944, bosatte de sig åter i Selo Aleksejevskoje, ett område, där nästan alla var judar och de flesta grannarna talade jiddisch. Också mamma Luba och styvfadern pratade *mameloshn* med varandra och ibland även med Roza, fast hon svarade föräldrarna på ryska, precis som alla de andra barnen där.

“Reyzele mitn tsebrokhenem gleyzele - Rosalill med det spruckna lilla glaset” skojade grannarna på gården.

Roza (Reyzele) Moskva 1954

När jag träffade Rosa för första gången på jiddischkursen på Församlingen kallade jag henne förstas för *Reyzele* som det anstår en judisk dotter, därtill en med rött hår, vackra gröna ögon och charmerande fräknar. Det var då det hände, har hon långt senare berättat för mig: att ingen hade sagt Reyzele till henne sedan hon var en liten flicka, och att hon då, plötsligt, efter så många år, återigen får den där känslan av tillhörighet. En mängd minnen och känslor väcktes till liv av detta enda ord.

Att mamma Luba var född i ukrainska Kamenets Podolski kan man höra på uttalet av flera ord där “a” blir “o” som i orden *momele* och *totele* (*mamma lilla och pappa lille*, d.v.s. *älskling*). Det vanligaste smeknamnet blev *momele* även till pojkar, för de flesta av barnen hade förlorat sina fäder, minns Rosa.

Det är fascinerande att märka hur Reyzele med tiden minns allt fler ord på jiddisch så fort hon är i ett jiddischsammanhang. Orden finns förstas inprogrammerade i hjärnan sedan lång tid, men har inte använts aktivt utan

utgjort ett passivt ordförråd. Ordens faktiska betydelse innebär.

Som *oytser* (*skatt*), som hennes mamma använde flitigt och som Reyzele själv kallar sina barnbarn: *mayn oytser*. Hon har förstas att det är ett kärleksfullt smeknamn, men inte vetat vad det betytt. Samma ord, fast på ryska, använder hon också och då är betydelsen förstas helt klar.

Samma sak med ordet *gerutene* (*lyckad*). Reyzele har alltid trott att det betydde *misslyckad*, eftersom mamma Luba använde det ironiskt.

Uttrycket *az okh un vey* (*ack och ve*) blev till *azokhnvey* och används helt adekvat, men med dold betydelse. *Vey’z mir* (*ve mig*) har nästan samma innebörd.

Mozhna kholeshn (*man kan svimma, tuppa av*), här halvt på ryska och halvt på jiddisch, använder Reyzele i jobbiga situationer eller beträffande dito människor.

A *niderike zakh* syftar på något *nedrigt* eller *gement*. En riktigt avskyvärd person kan få epitetet *drek mit leber*, vilket tillhör mina favoriter bland saftiga jiddischuttryck (och de är många...). Det betyder *skit med lever*, vilket är betydligt värre och drabbande än det svenska *skitstövel*.

Bist tsedreyt afn gontsn kop (*du är helknäpp i skallen*, d.v.s. *vriden*) är också en målande beskrivning av en dumskalle, men som även kan användas i all vänlighet... *A zis kepele*, (*ett sött, kärt huvud*) är dock ännu bättre.

Meshige (*galen*) är heller inte något ovanligt ord i Reyzeles vokabulär och är ju välbekant för de flesta, även icke jiddischtalande. *Meshige afn gontsn kop* duger också...

Mir far dayn punim (svårt att översätta, men kanske *må jag ta på mig allt ont för din skull*). Det är det allra vackraste av Reyzeles många jiddischfraser och det som har mest *jiddischkeyt* i sig. Vad kan uttrycka mer av kärlek för ett barn eller närstående?

Ett frekvent uttryck är *mitskedrinem* (*plötsligt, mitt i alltihopa*), som gärna dyker upp i ett ryskt eller svenskt sammanhang. Det används som en förstärkning, som om det ordet hade starkare laddning än dess synonymer på ryska eller svenska.

Detta gäller alla Reyzeles jiddischuttryck, som hon använder i dagligt tal. De markerar att de står för en särskild känsla och att de har ett annat värde och styrka.

Uttalet ovan är Reyzeles och Lubas.

Jiddischuttrycken i texten som de skrivs på standard-jiddisch:

מאַמע-לשון, רייזעלע מיטן צעבראַכענעם גלעזעלע, מאַמעלע,
טאַטעלע, אוצר, געראַטענע, אַז אַד און וויי, ווייז מיר ווייז אוי
מיר, חלשן, אַ נידעריקע זאַך, דרעק מיט לעבער, ביסט צע-
דרייט אויפֿן גאַנצן קאַפּ, אַ זיס קעפעלע, משוגע, מיר פֿאַר דיין
פנים, ייִדישקייט, מיטסקעדרינעם (אין מיטן דערינען)